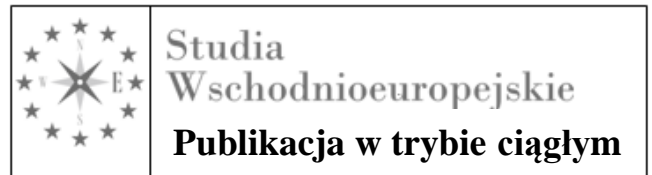

Marcin Górnikiewicz

Wojskowa Akademia Techniczna
im. Jarosława Dąbrowskiego

Andrzej Czupryński

Akademia WSB w Dąbrowie Górniczej

Technika obserwacji uczestniczącej w metodologii nauk o polityce i administracji oraz nauk o bezpieczeństwie

Wstęp

„Sztuka obserwacji składa się z trzech różnych sposobów postępowania: 1) obserwacji we właściwym znaczeniu, czyli rozbioru zjawiska takiego, jak ono się przedstawia; 2) doświadczenia, czyli rozpatrywania zjawiska mniej lub bardziej zmodyfikowanego przez okoliczności sztuczne, które się stwarza ze względu na najdoskonalsze badanie; 3) porównania, czyli rozważania szeregu wypadków analogicznych, w których zjawisko upraszcza się coraz bardziej”¹. Obserwacja jako metoda naukowa posiada charakter zmysłowo-umysłowy, ponieważ za pomocą zmysłów i stosowanej aparatury technicznej obserwujemy badany przedmiot. Możemy postawić tezę, że obserwacja zawsze była stosowana przez badaczy, ale dopiero etnografia, antropologia kultury oraz socjologia nadał jej właściwe znaczenie².

Obserwacja jest metodą badawczą, którą można stosować w badaniu wielu i różnorodnych przedmiotów poznania, ale jej stosowanie wymaga dostosowanie jej do wyjaśnianego problemu, osiąganego celu poznawczego i przedmiotu badań. W literaturze przedmiotu dostrzega się, że badacze metodę obserwacji postrzegają jako integralną część prawie

¹ A. Comte, *Metoda pozytywna w szesnastu wykładach*, PWN, Warszawa 1961, s. 73.

² Szerzej: A. Comte, *Metoda pozytywna w szesnastu wykładach*, PWN, Warszawa, 1961; É Durkheim, *Zasady metody socjologicznej*, Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa 2000; R. K. Merton, *Teoria socjologiczna i struktura społeczna*, PWN, Warszawa 1982.

wszystkich metod lub jako samodzielną metodę³. Interpretacja obserwacji jako metody badawczej wymaga rozróżnienia tego co nazywamy postrzeganiem umysłowym od obserwacji zmysłowej, prowadzonej w sposób zorganizowany i celowy.

Według B. Kuca i Z. Ścibiorka w ramach metody obserwacji możemy wyróżnić poszczególne techniki badawcze takie jak: obserwacja ukryta, obserwacja jawna, obserwacja uczestnicząca, obserwacja nieuczestnicząca, obserwacja kontrolowana i obserwacja niekontrolowana. Kluczowe znaczenie ma tutaj oczywiście zastosowane kryterium podziału uszczegółowionych czynności badawczych realizowanych pod wspólnym i znacznie ogólniejszym metodologicznym szyldem obserwacji jako takiej. Warto zwrócić uwagę, iż B. Kuc i Z. Ścibiorek zamiennie używają terminu „rodzaj” i „technika” obserwacji, przy czym zważywszy na bogaty dorobek metodologiczny każdej z wymienionych technik, a co za tym idzie pewną własną specyfikę a zatem również oryginalność warsztatową cechującą te techniki, nazywanie tychże jedynie formą lub odmianą obserwacji byłoby zbyt uogólnieniem terminologicznym⁴. Zatem w dalszej części tekstu będzie wykorzystywany termin „technika” obserwacji uczestniczącej” stanowiącej przedmiot poznania w ramach badań przeprowadzonych na rzecz niniejszego artykułu.

Powyższe wprowadzenie wydało się autorom konieczne ze względu na zachowanie spójności terminologicznej stanowiącej podstawę dalszego wywodu w oparciu o przeprowadzone badania własne nad istotą omawianej techniki. Właściwie można postawić tezę, która nie wymaga zbyt szerokich uzasadnień, że obserwacja prowadzona techniką obserwacji uczestniczącej jest stosowana we wszystkich dyscyplinach naukowych ze specyficznym rozróżnieniem jej prowadzenia ze względu na przedmioty badań. Warto bowiem zaznaczyć, iż technika obserwacji uczestniczącej wywodzi się z warsztatu metodologicznego antropologii kultury, na gruncie której to doczekała się szczególnie bogatego dorobku

³ Zob.: J. Pieter, *Przedmiot i metoda psychologii*, wyd. Zakład Narodowy imienia Ossolińskich, Wrocław 1963, s. 173-188; K. Żegnałek, *Metodologia badań dla autorów prac magisterskich i licencjackich z pedagogiki*, wyd. Wyższa Szkoła Pedagogiczna Towarzystwa Wiedzy Powszechnej w Warszawie, Warszawa 2010, s. 105-111; M. Ciesielska, K. Wolanik Boström, M. Öhlander, *Obserwacja* [w:] D. Jemielniak (red.), *Badania jakościowe. Metody i narzędzia. Tom 2*, Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa, 2012, s. 41-65; J. Gierszewski, A. Pieczywok, *Metodologiczne podstawy badania problemów bezpieczeństwa*, Difin 2020, s. 105-109; A. Chodubski, *Wstęp do badań politologicznych*, wyd. Uniwersytet Gdański, Gdańsk 2008, s. 137-139; B. Wiśniewski, *Obserwacja* [w:] A. Czupryński, M. Feltynowski, R. Kochańczyk (red. nauk.), *Metoda naukowa w badaniach bezpieczeństwa – wybrane elementy*, Wydawnictwo Naukowe Akademii WSB, Dąbrowa Górnicza 2023, s. 171-182; S. Nowak, *Metodologia badań społecznych*, Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa 2006, s. 276-284.

⁴ B. Kuc, Z. Ścibiorek, *Zarys metodologii nauk o bezpieczeństwie*, wyd. Adam Marszałek, Toruń 2018, s. 186-190.

płynącego z różnych form jej stosowania podczas badania zjawisk społecznych zachodzących w ramach najróżnorodniejszych kulturowo grup społecznych⁵.

Mówiąc o prowadzeniu obserwacji uczestniczącej należy odnieść się do teorii poznawczych opartych na racjonalizmie i refleksywności poznawczej. O ile obserwująca w racjonalizmie poznawczym cechuje się pełnym obiektywizmem, obarczonym tylko błędem postrzegania to w ujęciu refleksywności poznawczej badacz obserwuje przedmiot badań i jednocześnie jest częścią obserwowanego przedmiotu, ze względu na bezpośrednie relacje z badanym przedmiotem. Refleksywność w poznaniu bezpieczeństwa polega na podejściu do poznania otaczającej rzeczywistości, gdzie podmiot poznający jest jej częścią. Badacz odkrywa i obserwuje relacje ze światem i je interpretuje. Poznanie oznacza interpretację relacji z poznawanym światem. A zatem obserwacja uczestnicząca w ujęciu refleksywności w naukach społecznych i humanistycznych obciążona jest wysokim zakresem subiektywizmu, co nie oznacza, że uzyskany wynik badań jest niewiarygodny, a tylko to, że uzyskany wynik wymaga zweryfikowania go również innymi metodami. W naukach o polityce i administracji oraz w naukach o bezpieczeństwie badacz prowadząc obserwacje uczestniczącą, jest nie tylko blisko przedmiotu badań, ale w pewnym sensie staje się jego częścią, a zatem jednocześnie jest podmiotem i przedmiotem badań, gdzie podmiot badań jest rozumiany jako badacz, a przedmiotem jest to co bada i z punktu społecznego stał się częścią tego co bada.

Metoda obserwacji doczekała się wielu odmian, które z racji na wypracowywany w trakcie ich stosowania dorobek badawczo-naukowy zaczęto nazywać technikami, czyli znacznie bardziej szczegółowymi formami danej metody służącej wypracowaniu określonych wyników w oparciu o już istniejący warsztat metodologiczny. Warto w tym miejscu przytoczyć opis techniki badawczej według T. Plicha i M. Łobockiego. Pierwszy z nich wskazywał, że technika badań stanowi zespół czynności o charakterze praktycznym, które to czynności są uregulowane swoistymi dyrektywami, a to z kolei ma służyć metodologicznie wiarygodnemu przeprowadzeniu procesu badawczego, tak aby otrzymać zweryfikowane w drodze naukowego poznania dane (czy wręcz „fakty” jak określił to T. Plich, a więc dane wchodzące do zasobu wiedzy zweryfikowanej o wybranym wycinku rzeczywistości). M. Łobocki z kolei wprost określił techniki badawcze jako skonkretyzowane sposoby prowadzenia badań, z zaznaczeniem

⁵ Zob: D. Silverman, *Interpretacja danych jakościowych*, Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa 2012, s. 73-110; M.V. Angrosino, *Obserwacja w nowym kontekście. Etnografia, pedagogika i rozwój problematyki społecznej* [w:] N.K. Denzin, Y.S. Loncoln (red. nauk.), *Metody badań jakościowych. Tom 2*, Wydawnictwo Naukowe, PWN, Warszawa 2014, s. 129-149.

iż techniki te są zarazem podporządkowane metodom badawczym funkcjonując w ramach tychże metod. Zatem według M. Łobockiego na jedną metodę może się składać kilka technik badawczych⁶. Natomiast A. Kamiński w swoim podejściu w pewien sposób podsumował zbieżne ze sobą merytorycznie poglądy dwóch poprzednich autorów wskazując, iż „technika badań to czynności praktyczne, regulowane starannie wypracowanymi dyrektywami, pozwalającymi na uzyskanie optymalnie sprawdzonych informacji, opinii i faktów”⁷. Zatem owe czynności praktyczne określone wypracowanymi w toku wielu badań dyrektywami w przypadku metody obserwacji można podzielić na stanowiącą przedmiot niniejszego artykułu technikę obserwacji uczestniczącej i analogicznie pozostającą poza przedmiotem poznania technikę obserwacji nieuczestniczącej⁸. Warto wobec powyższego zagłębić się w genezę tej pierwszej, aby w pełni przybliżyć zarówno kontekst jej powstania jak i możliwość jej stosowania w wielu dyscyplinach.

Technika obserwacji uczestniczącej została opracowana w etnografii na przełomie XIX i XX wieku w Wielkiej Brytanii na rzecz nowego nurtu naukowego służącego rozwijaniu badań terenowych wśród odmiennych kulturowo społeczności, zamiast wypracowywania pozornych wyjaśnień zachowań społecznych zaobserwowanych w tychże kulturach w drodze długich dysput filozoficznych. Z obecnego punktu widzenia może dziwić fakt, iż zaledwie przeszło sto lat temu wykorzystywano dyskusje w dużej mierze opierające się na rozumowaniu dedukcyjnym, redukcyjnym lub indukcyjnym, aby uzyskiwać odpowiedzi na pytania dotyczące przyczyn i charakteru nawyków oraz zwyczajów dostrzeżonych w badanych społecznościach. W realiach końca XIX wieku naukowcy reprezentujący „imperium, nad którym nigdy nie zachodziło słońce” byli przekonani o niezwykłej wyjątkowości brytyjskiej wiedzy naukowej i funkcjonującej w jej ramach teorii, które powinny pomóc wytłumaczyć większość zjawisk i zdarzeń mających miejsce na świecie (włącznie z tymi o naturze społecznej) bez konieczności prowadzenia badań terenowych⁹. Absolutnymi zwolennikami podejścia „terenowego” byli antropolodzy tacy jak Alfred Reginald Redcliffe-Brown czy Bronisław Malinowski¹⁰. Twierdzili oni, że nie jest możliwym poznanie prawdziwych zwyczajów, w tym specyfiki

⁶ M. Łobocki, *Metody badań pedagogicznych*, PWN, Warszawa 1982, s. 115.

⁷ A. Kamiński, *Metoda, technika, procedura badawcza w pedagogice empirycznej*, [w:] R. Wroczyński, T. Pilch (red.), *Metodologia pedagogiki społecznej*, Wrocław 1974, s. 116.

⁸ Zob. , M. Kostera, P. Krzyworzeka, *Etnografia* [w:] D. Jemielniak (red.), *Badania jakościowe. Podejścia i teorie. Tom 1*, Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa, 2012, s. 172-175.

⁹ M. Angrosimo, *Badania etnograficzne i obserwacyjne*, PWN, Warszawa 2015, s. 24-26.

¹⁰ J. R. McGee, R. L. Warms, *Anthropological Theory: An Introductory History*, McGraw-Hill, Boston 2003, s. 153-215.

funkcjonowania jakiegokolwiek grupy społecznej bez przeprowadzenia badań terenowych¹¹, wśród których najskuteczniejszą techniką miała być obserwacja uczestnicząca. Z jednej strony wadą tej techniki było ryzyko stopniowego zatracania niezbędnego naukowym dociekaniom obiektywizmu (jeżeli badanie trwało zbyt długo), ale z drugiej technika ta pozwalała zgromadzić imponujący materiał dotyczący nie tylko zaobserwowanych zwyczajów i nawyków przedstawicieli objętej badaniem grupy społecznej, ale również zrozumieć sposób postrzegania otaczającej ich rzeczywistości, a tym samym myślenia i procesu percepcyjno-decyzyjnego tych ludzi. Dla odmiany technika obserwacji nieuczestniczącej sprzyja zachowaniu obiektywizmu, ale nie pozwala na „zbliżenie mentalne” charakteryzujące technikę obserwacji uczestniczącej. Nie powinno również dziwić, iż technika ta wyewoluowała na gruncie nauki brytyjskiej w okresie rozkwitu potęgi tego imperium, gdyż próba zrozumienia sposobu myślenia tubylców zamieszkujących kolonie i tereny kontrolowane przez koronę mogło okazać się przydatne w dalszym, skutecznym zarządzaniu dominiami. Ponadto metoda ta została szybko przejęta przez naukowców z innych krajów, między innymi ze Stanów Zjednoczonych do badań nad społecznościami indiańskimi. Ponieważ wówczas rdzenni mieszkańcy Ameryki Północnej zostali już „przeniesieni” do rezerwatów, to uznano że badanie tych społeczności nie odbywa się w zupełnie naturalnych dlań warunkach, a wręcz społeczności te uległy już kulturowej degeneracji warunkowanej przymusową polityką przesiedleńczą. Wówczas też narodził się termin „antropologii kulturowej” jako służącej badaniu kultury np. poprzez rekonstruowanie pamięci nadal żyjących tubylców, a nie poprzez udział w tubylczych strukturach lub instytucjach społecznych funkcjonujących w rzeczywistych i tym samym naturalnych warunkach, co było udziałem antropologii społecznej powstałej w chwili rozwoju omawianej techniki¹². Należy zatem podkreślić, iż omawiana technika jest bezpośrednio związana z etnografią, czyli dyscypliną naukową w ramach której prowadzone są badania nad opisaniem kultury danej społeczności czyli szczególnego sposobu życia ludzi funkcjonujących w zorganizowanych, trwałych grupach¹³.

¹¹ Szerzej: M. Hammersley, P. Atkinson, *Metody badań terenowych*, Wyd. Zysk i S-ka, Poznań 2000; E. Babbie, *Podstawy badań społecznych*, Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa 2013, s. 320-354.

¹² M. Angrosimo, op. cit., s. 24-25.

¹³ „Kultura czyli cywilizacja jest to złożona całość, która obejmuje wiedzę, wierzenia, sztukę, moralność, prawa, obyczaje oraz inne zdolności i nawyki nabyte przez człowieka (ludzi) jako członka (członków) społeczeństwa” – J. Gajda, *Antropologia kulturowa. Część I. Wprowadzenie do wiedzy o kulturze*, Wyd. Adam Marszałek, Toruń 2003.

Powstaje zatem pytanie, czy i w jakim stopniu technikę obserwacji uczestniczącej można stosować w naukach o polityce i administracji oraz w naukach o bezpieczeństwie? Biorąc pod uwagę, że przedmiot poznania nauk o polityce i administracji oraz nauk o bezpieczeństwie znajduje się w środowisku społecznym i kulturowym człowieka w ściśle określonych warunkach i w zawężeniu do pozyskania bardzo specyficznie określonych informacji o wybranych faktach i procesach społecznych, to można postawić tezę, że identyfikacja faktów i procesów społecznych może nastąpić poprzez bezpośrednią obserwację przedmiotu poznania. Badacz realizując proces poznania w środowisku społecznym badanego przedmiotu ulega pewnego rodzaju wpływom tego środowiska i poprzez uczestnictwo w tym środowisku wywiera na nie jakiś wpływ. A zatem następuje ingerencja badacza w badany przedmiot, ale nie na zasadach eksperymentu naukowego, a raczej wpływania na środowisko przedmiotu badań i ulegania jego wpływom. Powstaje wówczas szczególna relacja pomiędzy badaczem a przedmiotem badań i jego społecznym środowiskiem.

Obserwacja uczestnicząca jako technika metody obserwacji powstała na gruncie antropologii kultury, której obecnie przedmiot poznania znajduje się w dyscyplinie etnografia i antropologia kultury oraz nauki socjologiczne, ale obecnie w wielu dyscyplinach pokrewnych badacze odnoszą się do procesów społecznych i ich uwarunkowań kulturowych, stąd dostosowują tę technikę do badań w swoich dyscyplinach. Wymaga to jednak dostosowania szczegółowych założeń obserwacji uczestniczącej do wyjaśnianego problemu, celu i przedmiotu badań. Istnieje możliwość dokonania swoistej adaptacji danej metody lub techniki kierując się specyfiką danej dyscypliny naukowej. Niemniej niezbędne wydaje się sięgnięcie do genezy czyli określenia dla kogo i w jakim celu została dana metoda lub technika opracowana. W przypadku dostrzeżenia niemożności kompletnego, pierwotnego zastosowania założeń techniki obserwacji uczestniczącej następuje jej adaptacja i wprowadzenie wymaganej korekty odpowiednio do problemu, celu i przedmiotu badań.

Stosowanie obserwacji uczestniczącej w naukach o polityce i administracji oraz naukach o bezpieczeństwie

Ogólnym przedmiotem naukowych dociekań nauk społecznych są procesy oraz zjawiska społeczne. W ramach wielu dyscyplin jakie wyewoluowały w ramach nauk społecznych zaczęto wypracowywać własny warsztat metodologiczny służący szczegółowemu zgłębianiu części zjawisk społecznych, które merytorycznie stanowiły przedmiot poznania danej dyscypliny np. w naukach politycznych i administracji są to społeczne zjawiska polityczne, w

przypadku pedagogiki te zjawiska społeczne które dotyczą szeroko rozumianego nauczania jako swoistego procesu społecznego, z kolei w naukach o bezpieczeństwie są to zjawiska społeczne, które dotyczą zapewniania bezpieczeństwa człowiekowi¹⁴. Pewnym wyjątkiem jest przedmiot poznania nauk psychologicznych, które koncentrują wysiłek poznawczy na m.in. bezpieczeństwie mentalnym człowieka, a z racji na olbrzymi dorobek naukowy i wypracowywaną przez dekady właściwą sobie metodykę prowadzenia badań w tym zakresie to rzeczywiście nauki o bezpieczeństwie nie dysponują tak solidnymi podstawami metodologicznymi, aby zgłębiać zagadnienia związane z psychiką człowieka, nawet jeśli zagadnienia te wiążą się z poczuciem bezpieczeństwa danej osoby¹⁵. Innymi słowy w przypadku psychicznego bezpieczeństwa jednostki predysponowane z racji na doświadczenie są aktualnie nauki psychologiczne, chociaż nic nie stoi na przeszkodzie, aby w ramach nauk o bezpieczeństwie powstał nurt zajmujący się również tym zagadnieniem chociaż byłoby wielce niestosownym metodologicznie, gdyby w oparciu o te dwie dyscypliny prowadzono niemal identyczne badania, co gorsza w oparciu o ten sam warsztat metodologiczny. Wówczas w ramach nauk o bezpieczeństwie mógłby powstać nurt cechujący się oryginalną dla siebie specyfiką metodologiczną tak, aby badania prowadzone w odniesieniu do bezpieczeństwa psychicznego człowieka nie powielaly się na gruncie tych dwóch dyscyplin.

Przykład ten został poruszony nie bez przyczyny, a mianowicie aby odnieść się do przedmiotu rozważań poruszonych w niniejszym artykule, a dotyczących techniki obserwacji uczestniczącej stanowiącej w istocie technikę badawczą wypracowaną na gruncie etnografii (w ramach antropologii), a zatem stanowiącą technikę ściśle związaną z metodologią tej dyscypliny¹⁶. Z drugiej strony coraz częściej technika ta jest wymieniana na łamach rozlicznych artykułów, a nawet monografii naukowych w naukach o bezpieczeństwie, jako jedna z technik służących zbieraniu materiału w prowadzonych badaniach. Warto również dodać, iż przedstawiciele innych dyscyplin w ramach nauk społecznych także sięgali do tej techniki, co w pewien sposób tłumaczy zainteresowanie reprezentantów nauk o bezpieczeństwie tym szczególnym sposobem pozyskiwania danych. Niemniej pozostaje otwarte pytanie w jakim zakresie technika ta może być stosowana, aby zachować poprawność metodologiczną? Pytanie to wynika z nierzadko błędnej praktyki stosowania tej techniki warunkowanej brakiem zrozumienia przyczyny jej opracowania. Sięgnięcie do źródła, a zatem do doświadczeń i

¹⁴ S. Nowak, *Metodologia badań społecznych*, PWN, Warszawa 1985, s. 30-31.

¹⁵ J. Brzeziński, *Elementy metodologii badań psychologicznych*, PWN, Warszawa 1978, s. 6-17.

¹⁶ M. Angrosimo, op. cit., s. 106-110.

metodologicznego zaplecza etnografów w zakresie stosowania tej techniki wskazuje, że służy ona pozyskiwaniu danych (nieprzetworzonych metodami teoretycznymi) o zjawiskach społecznych zachodzących w ramach wybranej społeczności. Technika obserwacji uczestniczącej polega na ulokowaniu badacza w środowisku społecznym i kulturowym badanego przedmiotu, podjęcie wysiłku na rzecz przyjęcia przynajmniej częściowo tożsamości członka tej społeczności i funkcjonowania w jej ramach tak długo, aby uzyskać fakty dotyczące wyjaśnianego problemu i badanego przedmiotu¹⁷. Założenie tej techniki wydają się oczywiste, ponieważ nikt nie jest w stanie zrozumieć sposobu patrzenia na rzeczywistość oraz myślenie członków danej grupy tak dobrze, jak oni sami. Badacz prowadzący obserwację nieuczestniczącą i nie rozumiejący w pełni członków badanej grupy może mimo zachowania staranności metodologicznej postawić niewłaściwe pytania lub błędnie zinterpretować uzyskane odpowiedzi. Stosowanie tej techniki wymaga opracowania właściwego narzędzia badawczego – dziennika obserwacji uczestniczącej, w którym powinny być ujęte precyzyjnie te elementy, które badacz obserwuje, by poprzez emocjonalne przejmowanie lub wpływanie na kulturę społeczną środowiska badanego przedmiotu nie uległa rozmyciu idea obserwacji.

Wnioski

Uogólniając technika ta mogłaby być wykorzystana w najróżniejszych dyscyplinach nauk społecznych, w tym w naukach o polityce i administracji oraz w naukach o bezpieczeństwie, ale tylko w odniesieniu do pozyskania nieprzetworzonych danych służących podjęciu próby zrozumienia percepcji i sposobu myślenia wybranej grupy społecznej, najczęściej różnej kulturowo lub subkulturowo od badacza. Zarazem w przypadku badań prowadzonych na gruncie nauk o bezpieczeństwie technika ta powinna służyć badaniu zjawisk społecznych zachodzących w ramach wybranej grupy, ale w ograniczeniu do zjawisk związanych z szeroko pojętą aktywnością społeczną w obszarach polityki i bezpieczeństwem a także poznania uwarunkowań subiektywnego poczucia bezpieczeństwa. Chcąc poznać sposób myślenia, a tym samym wzorce podejmowania decyzji i zachowań społecznych przez przedstawicieli wybranej grupy narodowej lub etnicznej w odniesieniu do polityki lub utrzymywania bezpieczeństwa danej grupy społecznej, technika ta mogłaby się sprawdzić jako pomocnicza względem innych metod lub technik użytych do dokonania np. pomiaru wpływu aktywności danej grupy na kształt polityki lub kreowanie bezpieczeństwa wybranego podmiotu lub przedmiotu aktywności instytucji wchodzących w skład wybranego systemu politycznego lub systemu bezpieczeństwa.

¹⁷ Tamże, s. 24-26.

Wzorem antropologów badać można także określone grupy społeczne, które wypracowały własną subkulturę mimo, że właściwą im jest kultura wspólna społeczeństwu, z którego się wywodzą. Dążąc do zbadania wpływu przedstawicieli badanej subkultury na kształt polityki lub poziom bezpieczeństwa jedną z technik mogłaby być wówczas technika obserwacji uczestniczącej, aby podobnie jak w poprzednim przykładzie zrozumieć wzorce percepcyjno-decyzyjne tych osób, a zatem móc wykorzystać uzyskane wyniki w dokonaniu oceny wpływu przedstawicieli tej subkultury na bezpieczeństwo społeczne lub szerzej wewnętrzne państwa (np. ogólnopolskie bojówki pseudokibiców działające jak zorganizowane grupy przestępcze). Kończąc warto zaznaczyć, iż przedmiotem rozważań w niniejszym artykule nie była szeroko rozumiana metoda obserwacji, a jedynie wymieniona technika. Zastrzeżenie to zostało poczynione, aby wykluczyć jakiegokolwiek nieporozumienia, między innymi mogące dotyczyć przedmiotu poznania metodą obserwacji uczestniczącej, który będzie znacznie szerszy i zwykle dotyczy wielu zagadnień badawczych sytuowanych w różnych dyscyplinach.

Streszczenie:

Niniejszy artykuł traktuje o implikacjach płynących z zastosowania wywodzącej się z antropologii kulturowej techniki obserwacji uczestniczącej w metodologicznych uwarunkowaniach nauk społecznych, ze szczególnym uwzględnieniem specyfiki metodologicznej nauk o polityce i administracji oraz nauk o bezpieczeństwie. Podjęte wyzwanie badawcze wydaje się istotne z racji na nieczęste odwoływanie się autorów z obu wymienionych dyscyplin do stosowania obserwacji uczestniczącej, która wywodzi się z etnologii, antropologii kultury oraz socjologii. Mając swoje bezpośrednie zastosowanie w naukach społecznych, zarazem jest techniką na tyle specyficzną, że może być wykorzystana w bardzo wąsko rozumianym katalogu badanych zjawisk społecznych. W rezultacie pytanie problemowe towarzyszące podjętym na łamach tego tekstu dociekaniom brzmi, *w jakim zakresie technika obserwacji uczestniczącej może być stosowana podczas badań prowadzonych w ramach nauk o polityce i administracji oraz nauk o bezpieczeństwie?* Dążąc do uzyskania odpowiedzi na tak postawiony problem posłużono się metodą badania treści wybranej literatury przedmiotu badań, a następnie zastosowano metodę porównania wyodrębnionych podczas badania treści literatury przedmiotu podejść do stosowania techniki obserwacji uczestniczącej przez różnych badaczy. Następnie zastosowano uogólnianie i wnioskowanie dedukcyjne

służące do sformułowania wniosków, uprawdopodobniających wyjaśnienie rozważanego problemu. Celem poznawczym w niniejszym artykule jest wyjaśnienie możliwości i uwarunkowań stosowania obserwacji uczestniczącej ze względu na przedmiot badań i rolę badacza w poznaniu w środowiska społecznego. Podczas badania treści literatury przedmiotu badań uwypuklono tylko te pozycje, które przyczyniły się do wyjaśnienia problemu badawczego i celu poznawczego, pomijając wiele innych opracowań ze względu na ograniczenia wynikające z istoty artykułu.

Słowa kluczowe:

Metodologia, badania, metoda, technika, obserwacja, obserwacja uczestnicząca

Keywords:

Methodology, research, method, technique, observation, participant observation

Bibliografia:

1. Babbie, E. Angrosimo M., *Badania etnograficzne i obserwacyjne*, PWN, Warszawa 2015.
2. Angrosino M.V., *Obserwacja w nowym kontekście. Etnografia, pedagogika i rozwój problematyki społecznej* [w:] N.K. Denzin, Y.S. Loncoln (red. nauk.), *Metody badań jakościowych. Tom 2*, Wydawnictwo Naukowe, PWN, Warszawa 2014.
3. Babbie E., *Podstawy badań społecznych*, Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa 2013.
4. Brzeziński J., *Elementy metodologii badań psychologicznych*, PWN, Warszawa 1978.
5. Chodubski A., *Wstęp do badań politologicznych*, wyd. Uniwersytet Gdański, Gdańsk 2008.
6. Ciesielska M., Wolanik Boström K., Öhlander M., *Obserwacja* [w:] D. Jemieliński (red.), *Badania jakościowe. Metody i narzędzia. Tom 2*, Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa, 2012.
7. Comte A., *Metoda pozytywna w szesnastu wykładach*, PWN, Warszawa 1961.
8. Durkheim É., *Zasady metody socjologicznej*, Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa 2000.
9. Gajda J., *Antropologia kulturowa. Część 1. Wprowadzenie do wiedzy o kulturze*, wyd. Adam Marszałek, Toruń 2003.

10. Gierszewski J., Pieczywok A., *Metodologiczne podstawy badania problemów bezpieczeństwa*, Difin 2020.
11. Hammersley M., Atkinson P., *Metody badań terenowych*, Wyd. Zysk i S-ka, Poznań 2000.
12. Kamiński A., *Metoda, technika, procedura badawcza w pedagogice empirycznej* [w:] R. Wroczyński, T. Pilch (red.), *Metodologia pedagogiki społecznej*, Wrocław 1974.
13. Kostera M., Krzyworzeka P., *Etnografia* [w:] D. Jemielniak (red.), *Badania jakościowe. Podejścia i teorie. Tom 1*, Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa, 2012.
14. Kuc B., Ścibiorek Z., *Zarys metodologii nauk o bezpieczeństwie*, wyd. Adam Marszałek, Toruń 2018.
15. Łobocki M., *Metody badań pedagogicznych*, PWN, Warszawa 1982.
16. McGee J.R., Warms R.L., *Anthropological Theory: An Introductory History*, McGraw-Hill, Boston 2003.
17. Merton R.K., *Teoria socjologiczna i struktura społeczna*, PWN, Warszawa 1982.
18. Nowak S., *Metodologia badań społecznych*, PWN, Warszawa 1985.
19. Nowak S., *Metodologia badań społecznych*, Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa 2006.
20. Pieter J., *Przedmiot i metoda psychologii*, wyd. Zakład Narodowy imienia Ossolińskich, Wrocław 1963.
21. Silverman D., *Interpretacja danych jakościowych*, Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa 2012.
22. Wiśniewski B., *Obserwacja* [w:] A. Czupryński, M. Feltynowski, R. Kochańczyk (red, nauk.), *Metoda naukowa w badaniach bezpieczeństwa – wybrane elementy*, Wydawnictwo Naukowe Akademii WSB, Dąbrowa Górnicza 2023.
23. Żegnałek Ż., *Metodologia badań dla autorów prac magisterskich i licencjackich z pedagogiki*, wyd. Wyższa Szkoła Pedagogiczna Towarzystwa Wiedzy Powszechnej w Warszawie, Warszawa 2010.